

Stanovisko KST

Věc: **Definice dárce orgánů a transplantace**

Vydáno: 13. února 2018

Klíčová slova: dárce, odběr, transplantace

Úvodem

Správně definovat v transplantační medicíně dárce orgánů je zásadní otázka, od které se odvozují další důležité pojmy a skutečnosti spojené s poskytováním zdravotních služeb, s jejich financováním, plánováním, vykazováním, hodnocením, sledováním, atd. S dárce bezprostředně souvisí zejména proces odběru a darování, ale promítá se i v samotné transplantaci.

Dárce

Podle zákona č. 285/2002 Sb. (transplantační zákon) je dárce osoba která daruje orgán nebo tkáň, ať už k darování dojde během života této osoby nebo po její smrti. Transplantační zákon současně stanoví, že na pojem dárce a darování se neuplatní obecné právní předpisy, tedy Nový občanský zákoník. Navíc je lidský orgán považován obecným právem za *res nullium* a *res extra commercium*, tedy za věc zvláštní povahy a věc neobchodovatelnou.

Přesto však lze i u darování orgánu vysledovat paralelní principy. Občanské právo obecně předpokládá, že dárce orgán daruje, tedy že jde o věc, kterou má tato osoba legálně ve své moci, že převede dispoziční právo k této věci ze své osoby na osobu obdarovanou a že obdarovaný s darem souhlasí a přijímá ho. Musí tedy jít o proces, na jehož konci je vědomý přechod vlastnického práva. Vztaženo na oblast transplantace jsou orgány uloženy v těle osoby, která se stane dárce, převedení dispozičního práva se děje v souladu s aplikací zásady předpokládaného souhlasu, včetně možnosti vyslovit explicitně nesouhlas s jejich darováním, a přijetí "daru" je deklarováno souhlasem pacienta s transplantací darovaného orgánu.

Požadavky praxe v transplantační medicíně vedly u darování ke vzniku řady postupných kroků, které mají jasně definované charakteristické rysy. Velmi pregnantně byly tyto charakteristiky shrnuty v Madridské rezoluci WHO z roku 2010, která rozlišuje v závislosti na klinické situaci čtyři různé pojmy pro dárce orgánu:

- možný dárce
- způsobilý dárce
- skutečný (aktuální) dárce a
- využitý dárce.

Možný dárce

Za možného dárce označujeme pacienta, jehož klinický stav nasvědčuje splnění kritérií mozkové smrti nebo smrti v důsledku nevratné zástavy krevního oběhu. Tato kritéria jsou specifikována v transplantačním zákoně. U možného dárce se tedy jedná teprve o předpokládaný stav, který je potřeba potvrdit nebo vyvrátit. Není tedy možného dárce pokládat za dárce orgánů automaticky.

Definici možného dárce orgánů obsahuje i transplantační zákon, který tak označuje buď (i) pacienta, u něhož se s ohledem na jeho zdravotní stav předpokládá smrt a možnost odběru tkáně či orgánu k transplantaci anebo (ii) zemřelou osobu, u níž byla prokázána smrt a předpokládá se u ní možnost odběru.

Samotný předpoklad možného odběru ovšem neznamená, že k takovému odběru nutně dojde, ale je pouze počáteční úvahou, jejíž oprávněnost či neoprávněnost teprve musí být řádně potvrzena.

Způsobilý dárce

Způsobilým dárce se stává osoba, která byla shledána medicínsky způsobilou k darování orgánu, jestliže u ní byla prokázána smrt na základě neurologických kritérií daných zákonem. U způsobilých dárců s nevratnou zástavou krevního oběhu to platí obdobně.

Ani způsobilého dárce nelze pokládat za dárce orgánů, protože byl pouze potvrzen zákonem požadovaný stav, avšak nebyly podniknuty žádné další kroky směřující k odběru, tedy orgán nebyl fakticky darován.

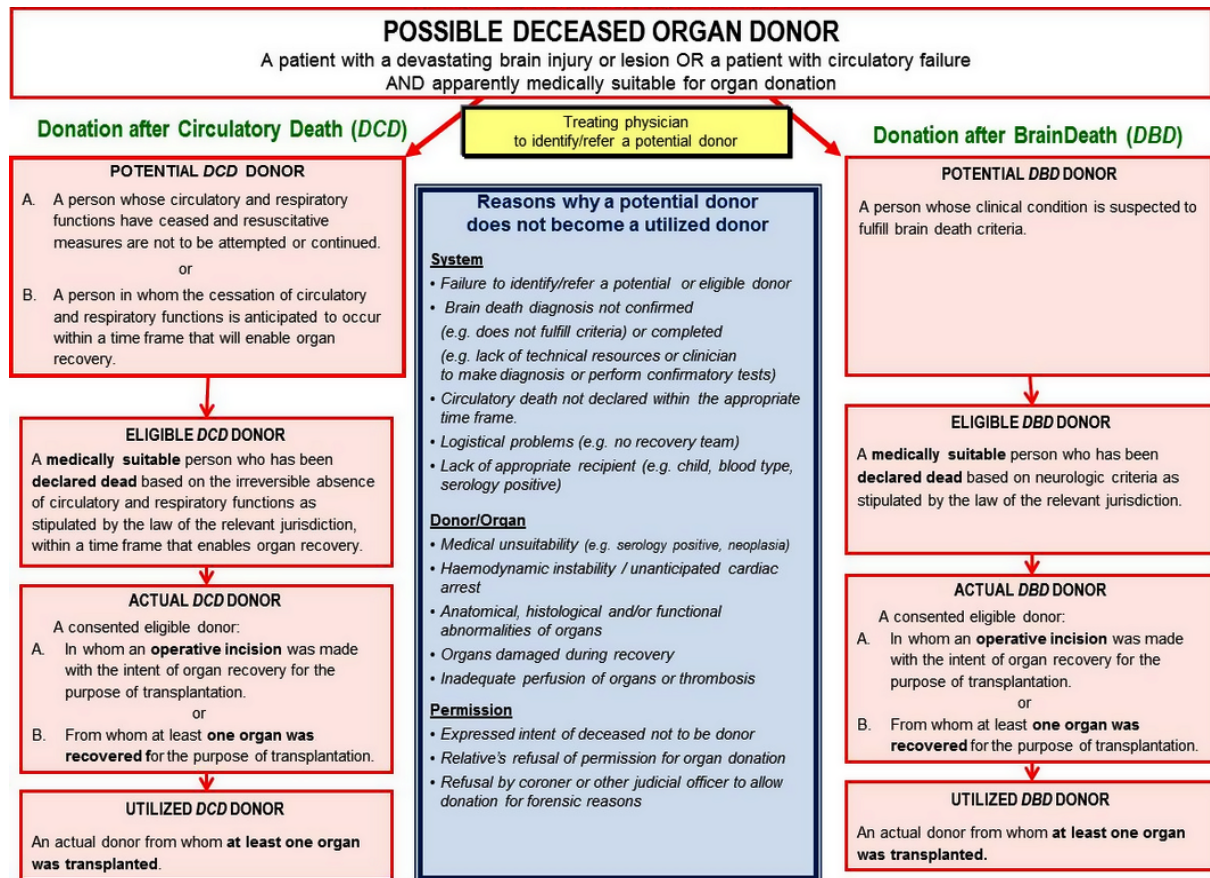
Skutečný (aktuální) dárce

Skutečným dárce je osoba, od níž byl odebrán alespoň jeden orgán za účelem transplantace. Současně však označujeme jako skutečného dárce také osobu, u níž byla provedena operační incise s úmyslem získat orgán pro účely transplantace, aniž byl tento orgán z nejrůznějších důvodů odebrán. Důležitý je zde okamžik provedení operačního řezu, kterým byl zahájen proces vlastního získání orgánu.

Pro potřeby statistického vykazování je třeba považovat skutečného dárce za dárce v základním slova smyslu, protože byly splněny obecné podmínky darování: (i) orgán dárce přestal být v jeho dispozici (osoba zemřela), (ii) dispozice k orgánu přešla na jinou osobu (orgán byl alokován příjemci) a (iii) příjemce souhlasil s nabytím orgánu (byl informován o chystané transplantaci a cíleně na ni připravován).

Využitý dárce

Tak je označována osoba, jejíž alespoň jeden orgán byl transplantován do těla příjemce, bez ohledu na to, jestli orgán v těle příjemce začal, byť i částečně, fungovat anebo došlo k jeho rejekci.

Obrázek 1: WHO Madrid Resolution

Odběr

Transplantační zákon stanoví, že odběrem jsou všechny zákroky nutné pro získání tkání nebo orgánů určených pro transplantaci včetně vyšetření za účelem posouzení zdravotní způsobilosti dárce a jeho přípravy na odběr.

Theoreticky tak může dojít k situaci, že zdravotnické zařízení provedlo odběr ve smyslu vyšetření a činností spojených s posouzením zdravotní způsobilosti dárce darovat orgán, ale tato vyšetření vedla k negativnímu výsledku a dárce či orgán byly shledány nezpůsobilými k transplantaci. V tomto případě sice byl *de iure* proveden odběr, ale *de facto* nebyl orgán odebrán, tedy nedošlo k darování a osoba se nestala dárce (způsobilým, skutečným, využitým). V těchto případech se stanoviska zdravotních pojišťoven a transplantačních center budou nutně rozcházet, protože z hlediska pojišťovny se realizovaný odběr a jemu předcházející vyšetření a výkony hradí ze zdravotního pojištění příjemce – který však neexistuje. Je proto nutno v těchto případech postupovat individuálně.

Transplantace

Transplantací označuje zákon proces, který směřuje k obnovení specifických funkcí lidského organismu přenosem, orgánu do těla příjemce. Transplantaci je nutno chápat jako soubor činností, jako proces, který se skládá z jednotlivých na sebe navazujících aktů.

Transplantace může proběhnout za předpokladu, že máme k dispozici skutečného dárce, z jehož těla se uskutečnil odběr orgánu. Jelikož zákon stanoví, že jde o proces zakončený přenesením orgánu do těla příjemce, nestačí provést pouze odběr, ale podmínkou je fyzický přenos tohoto orgánu do těla příjemce. Jestliže dojde mezi vyjmutím orgánu z těla dárce a jeho zamýšlenou implantací do těla příjemce k jakémukoliv zjištění, které má za následek, že orgán je shledán nevhodným k transplantaci, transplantace se neuskuteční.

Z výše uvedených skutečností vyplývá toto stanovisko KST:

- **Pro potřeby statistického vykazování považuje KST za dárce orgánu jen dárce skutečné, tedy osoby, u kterých byl proveden buď fyzicky odběr orgánu anebo operační incize s úmyslem získat orgán pro účely transplantace.**
- **Pro potřeby statistického vykazování považuje KST za provedenou transplantaci vložení darovaného orgánu do tělní dutiny.**
- **V odůvodněných případech, byl-li již vybrán konkrétní příjemce pro konkrétní orgán, avšak orgán byl pro odběr následně kontraindikován, může ředitel KST po poradě s vedením transplantčního centra rozhodnout, že zemřelá osoba byla skutečným (aktuálním) dárce.**

Vypracoval: _____

Schválil: _____

JUDr. Přemysl Frýda
Právník KST

Prof. MUDr. Miloš Adamec, CSc.
Ředitel KST